

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Полтавський державний медичний університет
Кафедра шкірних та венеричних хвороб

ОСНОВИ ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ ДЛЯ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

*Навчально-методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
медичних училищ, коледжів, інститутів медсестринства
і лабораторної медицини та медичних працівників
за спеціальністю «Дерматологія і венерологія»*

Львів
Видавець Марченко Т. В.
2027

УДК [616.5+616.97]:614.253.5:378
О 72

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Полтавського державного медичного університету
(протокол № 3 від 14 жовтня 2026 р.)*

Рецензенти:

Денисенко О. І. - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматовенерології Буковинського державного медичного університету

Горбунцов В. В. - доктор медичних наук, професор науково-дослідного інституту Медико-біологічних проблем Дніпровського державного медичного університету

Казakov Ю. М. - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри пропедевтики внутрішньої медицини Полтавського державного медичного університету

О72 **Основи дерматовенерології для медичних сестер** : навчально-методичний посібник / К. В. Васильєва, К. Б. Попова, В. В. Кривенко, К. Є. Іщейкін, В. Г. Кравченко, Б. В. Литвиненко — Львів : Видавець Марченко Т. В., 2027. — 423 с.

ISBN 978-617-574-353-9

Навчально-методичний посібник «Основи дерматовенерології для медичних сестер» призначений для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти медичних училищ, коледжів, інститутів медсестринства і лабораторної медицини та для медичних працівників за спеціальністю «Дерматологія і венерологія».

ISBN 978-617-574-353-9

УДК [616.5+616.97]:614.253.5:378

© Авторський колектив, 2027
© Видавець Марченко Т. В., 2027

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Васильєва К. В. — кандидат медичних наук, доцент кафедри шкірних та венеричних хвороб ПДМУ

Попова І. Б. — кандидат медичних наук, доцент кафедри шкірних та венеричних хвороб ПДМУ

Кривенко В. В. — асистент кафедри шкірних та венеричних хвороб ПДМУ

Іщейкін К. Є. — доктор медичних наук, професор кафедри шкірних та венеричних хвороб ПДМУ

Кравченко В. Г. — доктор медичних наук, професор кафедри шкірних та венеричних хвороб ПДМУ

Литвиненко Б. В. — асистент кафедри шкірних та венеричних хвороб ПДМУ

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	13
ПЕРЕДМОВА.....	14
Тема 1. Основи дерматології та медсестринського процесу	16
Актуальність теми.....	16
Загальна мета.....	16
Конкретні цілі.....	17
1.1. Основні напрями дерматології та методи їх реалізації. .	19
1.2. Історія дерматології.....	19
1.3. Анатомо-фізіологічні особливості шкіри.....	23
1.4. Морфологічні елементи шкірного висипу.....	28
1.5. Методика обстеження хворих у дерматології.....	31
1.6. Медсестринський процес у дерматовенерології.....	36
1.7. Матеріали для самоконтролю (питання, тести).....	39
Питання для самоконтролю.....	39
Тести для самоконтролю.....	41
Еталони відповідей до тестів.....	46
Тема 2. Лікарські форми та методи зовнішньої терапії дерматозів.....	47
Актуальність теми.....	47
Загальна мета.....	48
Конкретні цілі.....	48
2.1. Принципи лікування в дерматовенерології та зовнішня терапія дерматозів.....	49
2.2. Лікарські форми для зовнішньої терапії.....	53
2.3. Механізм дії лікарських речовин для зовнішньої терапії.....	63
2.4. Матеріали для самоконтролю (питання, тести).....	64
Питання для самоконтролю.....	64
Тести для самоконтролю.....	65
Еталони відповідей до тестів.....	71
2.5. Алгоритм застосування мазей, паст, олій.....	71

2.6. Алгоритм дерматологічного компресу.....	72
2.7. Алгоритм застосування збовтуваних сумішей (бовтанок).....	73
Тема 3. Засоби зовнішньої терапії за характером дії.....	74
Актуальність теми.....	74
Загальна мета.....	74
Конкретні цілі.....	75
3.1. Показання до застосування.....	81
3.2. Основні механізми дії.....	82
3.3. Матеріали для самоконтролю (питання, тести).....	82
Питання для самоконтролю.....	82
Тести для самоконтролю.....	83
3.4. Алгоритм застосування зовнішніх медикаментозних форм.....	90
Тема 4. Піодермії та інші бактеріальні захворювання шкіри.....	92
Актуальність теми.....	92
Загальна мета.....	92
Конкретні цілі.....	93
4.1. Лікування бактеріальних (стрептококових і стафілококових) уражень шкіри.....	105
4.2. Медсестринський процес при бактеріальних ураженнях шкіри (піодерміях).....	106
4.3. Алгоритм медсестринських дій при бактеріальних ураженнях шкіри.....	109
4.4. Матеріали для самоконтролю (питання, тести).....	110
Питання для самоконтролю.....	110
Тести для самоконтролю.....	111
Еталони відповідей до тестів.....	116
4.5. Алгоритм оброблення вогнища на шкірі при піодерміях.....	117
4.6. Алгоритм накладання чистого іхтіолу.....	118
Тема 5. Короста та педикульоз.....	119
Актуальність теми.....	119
Загальна мета.....	120
Конкретні цілі.....	120

5.1. Медсестринський процес при педикульозі.....	129
5.2. Матеріали для самоконтролю (питання, тести).....	131
Питання для самоконтролю.....	131
Тести для самоконтролю.....	132
Еталони відповідей на тести.....	137
5.3. Алгоритм оброблення хворого при корості (метод Дем'яновича).....	137
5.4. Алгоритм оброблення хворого при педикульозі.....	139
5.5. Алгоритм оброблення хворого на коросту (загальний метод).....	140
5.6. Алгоритм лікування корости сірчаною маззю та маззю Вількінсона.....	141
Тема 6. Кератомікози та кандидоз.....	142
Актуальність теми.....	142
Загальна мета.....	143
Конкретні цілі.....	144
6.1. Виконання лікарських призначень.....	150
6.2. Медсестринський процес при кандидозі.....	154
6.3. Виконання лікарських призначень.....	155
6.4. Диференціальна діагностика поверхневих мікозів: порівняльна характеристика кератомікозів, різнокольорового лишая та кандидозу.....	157
6.5. Матеріали для самоконтролю (питання, тестові завдання).....	158
Питання для самоконтролю.....	158
Тестові завдання для самоконтролю.....	159
Еталони відповідей до тестів.....	164
6.6. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при кератомікозах.....	165
6.7. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при кандидозі.....	167
Тема 7. Трихофітія та мікроспорія.....	170
Актуальність теми.....	170
Загальна мета.....	171

Конкретні цілі.....	171
7.1. Медсестринський процес при мікроспорії.....	181
7.2. Виконання лікарських призначень.....	183
7.3. Порівняльна характеристика дерматомікозів: трихофітія та мікроспорія.....	184
7.4. Матеріали для самоконтролю (питання, тестові завдання).....	185
Питання для самоконтролю.....	185
Тестові завдання для самоконтролю.....	186
Еталони відповідей до тестів.....	191
7.5. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при трихофітії.....	192
7.6. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при мікроспорії.....	195
Тема 8. Епідермофітія та рубромікоз.....	198
Актуальність теми.....	198
Загальна мета.....	199
Конкретні цілі.....	199
8.1. Медсестринський процес при мікозах стоп.....	204
8.2. Порівняльна характеристика дерматомікозів: епідермофітія та рубромікоз.....	206
8.3. Матеріали для самоконтролю (питання, тестові завдання).....	207
Питання для самоконтролю.....	207
8.4. Тестові завдання.....	208
Еталони відповідей до тестів.....	213
8.5. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при рубромікозі.....	213
8.6. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при епідермофітії.....	217
8.7. Алгоритм оброблення вогнища при дерматомікозах....	220
Тема 9. Контактні дерматити, atopічний дерматит та екзема.....	221
Актуальність теми.....	221

Загальна мета.....	222
Конкретні цілі.....	222
9.1. Медсестринський процес при дерматитах, нейродерміті та екземі.....	230
9.2. Матеріали для самоконтролю (питання, тести).....	232
Питання для самоконтролю.....	232
Тестові питання для самоконтролю.....	233
Еталони відповідей до тестів.....	238
9.3. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при алергодерматозах.....	239
Тема 10. Псоріаз, червоний плоский лишай та рожевий лишай.....	242
Актуальність теми.....	242
Загальна мета.....	243
Конкретні цілі.....	243
10.1. Медсестринський процес (псоріаз, червоний плоский лишай, рожевий лишай).....	250
Питання для самоконтролю.....	252
Тестові завдання для самоконтролю.....	253
Еталони відповідей до тестів.....	258
10.2. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при псоріазі та ЧПЛ.....	259
Тема 11. Первинний сифіліс.....	263
11.1. Сифіліс первинний.....	263
Актуальність теми.....	263
Загальна мета.....	264
Конкретні цілі.....	264
11.2. Інкубаційний період.....	266
11.3. Медсестринське об'єктивне обстеження.....	269
11.4. Медсестринський догляд при первинному сифілісі....	270
11.5. Висновок.....	276
11.6. Матеріали для самоконтролю (питання, тести).....	276
Питання для самоконтролю.....	276
Тестові завдання для самоконтролю.....	277

Еталони відповідей до тестів.....	282
11.7. Алгоритм підготовки матеріалу на бліду трепонему...	283
Тема 12. Вторинний сифіліс.....	284
Актуальність теми.....	284
Загальна мета.....	285
Конкретні цілі.....	285
12.1. Перехід від первинного до вторинного сифілісу.....	287
12.2. Клінічні прояви вторинного сифілісу.....	288
12.3. Матеріали для самоконтролю при вторинному сифілісі	296
Питання для самоконтролю.....	296
Тестові завдання для самоконтролю.....	296
12.4. Алгоритм обстеження пацієнта при вторинному сифілісі	303
12.5. Алгоритм дій медичної сестри при вторинному сифілісі	305
Тема 13. Третинний сифіліс.....	306
Актуальність теми.....	306
Загальна мета.....	307
Конкретні цілі.....	307
13.1. Гумозний сифіліс.....	309
13.2. Серцево-судинний сифіліс.....	309
13.3. Нейросифіліс.....	309
13.4. Значення даних анамнезу.....	310
13.5. Медсестринське об'єктивне обстеження.....	310
13.6. Актуальні проблеми пацієнта.....	311
13.7. Потенційні проблеми.....	311
13.8. Медсестринський процес при третинному сифілісі....	312
13.9. Висновок.....	315
13.10. Матеріали для самоконтролю при третинному сифілісі	315
Питання для самоконтролю.....	315
Тестові завдання для самоконтролю.....	316
Тема 14. Гонококова інфекція у чоловіків.....	325
14.1. Гонококова інфекція у чоловіків.....	325

Актуальність теми.....	325
Загальна мета.....	326
Конкретні цілі.....	326
14.2. Принципи лікування гонореї.....	331
14.3. Значення даних анамнезу.....	333
14.4. Медсестринське об'єктивне обстеження.....	333
14.5. Актуальні проблеми пацієнта.....	334
14.6. Потенційні проблеми.....	335
14.7. Медсестринський процес при гонореї у чоловіків.....	336
14.8. Висновок.....	339
14.9. Матеріали для самоконтролю (питання, тестові завдання)	340
Питання для самоконтролю.....	340
Тестові завдання для самоконтролю.....	341
14.10. Алгоритм обстеження пацієнта при гонореї у чоловіків	348
14.11. Алгоритм дій медичної сестри при гонореї у чоловіків	350
14.12. Алгоритм забору матеріалу для лабораторного дослідження при гонореї у чоловіків.....	351
Тема 15. Гонококова інфекція у жінок та дівчаток.....	352
Актуальність теми.....	352
Загальна мета.....	353
Конкретні цілі.....	353
15.1. Етіологія.....	354
15.2. Епідеміологія.....	354
15.3. Класифікація.....	355
15.4. Клінічні прояви гонореї у жінок.....	355
15.5. Гонорея у дівчаток.....	356
15.6. Ускладнення.....	356
15.7. Медсестринське обстеження.....	356
15.8. Значення даних анамнезу.....	357
15.9. Медсестринське об'єктивне обстеження.....	357
15.10. Актуальні проблеми пацієнтки.....	358

15.11. Потенційні проблеми.....	358
15.12. Медсестринський процес при гонореї у жінок та дівчаток	358
15.13. Лікування.....	361
15.14. Профілактика.....	361
15.15. Висновок.....	363
Питання для самоконтролю.....	364
Тестові завдання для самоконтролю.....	365
Еталони відповідей.....	371
15.17. Алгоритм обстеження пацієнтки при гонореї.....	372
15.18. Алгоритм дій медичної сестри при гонореї у жінок. .	373
Тема 16. Хламідійна інфекція та урогенітальний трихомоніаз.....	374
Актуальність теми.....	374
Загальна мета.....	374
Конкретні цілі.....	375
16.1. Урогенітальний трихомоніаз.....	377
16.2. Медсестринський процес при урогенітальних інфекціях (хламідіоз, трихомоніаз, мікоплазмоз).....	379
16.3. Матеріали для самоконтролю (питання, тестові завдання)	382
Питання для самоконтролю.....	382
Тести для самоконтролю.....	383
Еталони відповідей до тестів.....	388
16.4. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при хламідіозі та трихомоніазі.....	389
Тема 17. ВІЛ-інфекція та СНІД.....	392
Актуальність теми.....	392
Загальна мета.....	393
Конкретні цілі.....	393
17.1. ВІЛ-ІНФЕКЦІЯ ТА СНІД.....	394
17.2. Класифікація та стадії ВІЛ-інфекції.....	395
17.3. Герпесвірусні інфекції.....	396
17.4. Медсестринський процес при ВІЛ-інфекції.....	397

17.5. Матеріали для самоконтролю (питання, тести).....	400
Питання для самоконтролю.....	400
Тести для самоконтролю.....	401
Еталони відповідей на тести.....	406
17.6. Алгоритм медсестринського догляду та маніпуляцій при ВІЛ-інфекції/СНІДі.....	406
Підсумковий контроль. Теоретичні питання.....	410
Практичні навички для підсумкового контролю.....	413
Додатки. Приклади рецептурного оформлення.....	416
Алгоритм обстеження піхви і шийки матки за допомогою дзеркал.....	419
Алгоритм взяття виділень із сечівника, піхви та прямої кишки у жінок.....	420
Література.....	422
Допоміжна.....	422
Інформаційні ресурси.....	422

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АлАТ — аланінамінотрансфераза
АсАТ — аспартатамінотрансфераза
АТ — артеріальний тиск
ВІЛ — вірус імунодефіциту людини
ДДС — діамінодифенілсульфон
ІФА — імуноферментний аналіз
КСР — комплекс серологічних реакцій
ЛПЗ — лікувально-профілактичний заклад
МІК — мінімальна інгібуюча концентрація
ОШВД — обласний шкірно-венерологічний диспансер
ПЛР — полімеразна ланцюгова реакція
РІБП — реакція іммобілізації блідих трепонем
РІФ — реакція імунофлуоресценції
РЗК — реакція зв'язування комплементу
РПГА — реакція пасивної гемаглютинації
СЕС — санітарно-епідемічна служба
СНІД — синдром набутого імунодефіциту
УВЧ-терапія — ультрависокочастотна терапія
УФО — ультрафіолетове опромінення
ФАП — фельдшерсько-акушерський пункт
ШОЕ — швидкість осідання еритроцитів
ШВД — шкірно-венерологічний диспансер
RW — реакція Вассермана
РІТ — реакція іммобілізації трепонем
РМП — реакція мікропреципітації
ЧДР — частота дихальних рухів
ЧСС — частота серцевих скорочень
ЦНС — центральна нервова система

ПЕРЕДМОВА

Дерматовенерологічні захворювання є важливою медико-соціальною проблемою, оскільки значна частина патологічних станів шкіри та інфекцій, що передаються статевим шляхом, характеризується тривалим або рецидивуючим перебігом, можливістю розвитку ускладнень і суттєвим впливом на якість життя пацієнтів. Своєчасне виявлення захворювань, правильне виконання діагностичних і лікувальних процедур, профілактика поширення інфекцій та належний догляд за пацієнтами значною мірою залежать від професійної компетентності медичної сестри.

Сучасна сестринська практика в дерматовенерології передбачає не лише виконання лікарських призначень, а й активну участь медичної сестри в обстеженні пацієнта, підготовці до лабораторних та інструментальних досліджень, проведенні місцевих лікувальних процедур, спостереженні за ефективністю та безпекою терапії, виявленні можливих ускладнень і наданні невідкладної допомоги. Важливе місце посідають також санітарно-просвітницька робота, формування прихильності до лікування, дотримання правил інфекційної безпеки та профілактика передачі інфекцій, що передаються статевим шляхом.

Навчально-методичний посібник «Основи дерматовенерології для медичних сестер» призначений для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти медичних училищ, коледжів, інститутів медсестринства і лабораторної медицини та для медичних працівників за спеціальністю «Дерматологія і венерологія», а також може бути корисним медичним сестрам, які працюють у закладах охорони здоров'я та здійснюють догляд за пацієнтами з дерматологічними і венерологічними захворюваннями.

Метою посібника є формування у майбутніх медичних сестер системних знань про основні захворювання шкіри та інфекції, що

передаються статевим шляхом, їх етіологію, патогенез, клінічні прояви, принципи діагностики, лікування та профілактики, а також розвиток практичних навичок здійснення сестринського процесу.

Особливу увагу приділено питанням професійної діяльності медичної сестри: збору анамнезу та оцінюванню скарг пацієнта, проведенню огляду шкіри та слизових оболонок, підготовці пацієнтів до лабораторних досліджень, виконанню місцевих лікувальних процедур, дотриманню правил асептики й антисептики, контролю за виконанням медикаментозної терапії та спостереженню за можливими побічними реакціями.

Важливою складовою роботи медичної сестри в дерматовенерології є дотримання принципів медичної етики та деонтології. Пацієнти з дерматовенерологічними захворюваннями нерідко відчують психологічний дискомфорт, сором, тривогу або страх стигматизації. Тому професійне спілкування, доброзичливе ставлення, повага до гідності пацієнта, конфіденційність отриманої інформації та недопущення дискримінації є невід’ємними складовими якісної медичної допомоги.

Структура посібника спрямована на послідовне засвоєння теоретичного матеріалу та його практичне застосування. Поряд із відомостями про основні дерматологічні та венерологічні захворювання розглядаються принципи сестринського догляду, алгоритми практичних маніпуляцій, профілактичні заходи та особливості роботи з окремими категоріями пацієнтів.

Засвоєння матеріалу посібника має сприяти формуванню професійного клінічного мислення, відповідального ставлення до виконання своїх обов’язків та готовності медичної сестри діяти відповідно до сучасних принципів доказової медицини й вимог інфекційної безпеки.

Автори сподіваються, що посібник стане корисним джерелом знань для навчання та практичної діяльності медичних сестер і допоможе підвищити якість сестринської допомоги пацієнтам із дерматовенерологічними захворюваннями.

На в ч а л ь н е в и д а н н я

**К. В. ВАСИЛЬЄВА, І. Б. ПОПОВА, В. В. КРИВЕНКО,
К. Є. ІЩЕЙКІН, В. Г. КРАВЧЕНКО, Б. В. ЛИТВИНЕНКО**

ОСНОВИ ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ ДЛЯ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

*Навчально-методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
медичних училищ, коледжів, інститутів медсестринства
і лабораторної медицини та медичних працівників
за спеціальністю «Дерматологія і венерологія»*

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура PT Serif. Умовн. друк. арк. 24,59.

Видавець Марченко Т. В.
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57
e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.